

SYNDICS' CHAPEL

Orlando di Lasso: Missa Pro Defunctis
(cantus firmus: altviool), Dies Irae,
Heinrich Schütz: motetten voor het dodenofficie

Magister: Henk van Benthem

Dinsdag 17 februari 2015 - 20.15 uur
English Episcopal Church
Groenburgwal 42
Entree: €10,-

Vanavond staat de 5-stemmige Missa pro defunctis van Lassus centraal. Twee katholieke, Latijnse motetten van Heinrich Schütz uit het dodenofficie worden hieraan toegevoegd, plus een Duitstalig, protestants motet van hem. (Op Schütz had de muziek van Lassus grote invloed.) Ingevoegd is de sequens Dies irae. Lassus' muziek is een cantusfirmus-mis die de eenstemmige Gregoriaanse melodie precies volgt. Deze melodie, uiteraard ritmisch aangepast, wordt gespeeld op een viola (altviool). De viola was in het laat 16de-eeuwse Beierse hoforkest algemeen bekend. In een kathedraal zou hiervoor een trombone gebruikt worden, maar in deze kerk komt deze melodie door de intimiteit van een viola beter tot zijn recht.

S.v.p. geen applaus, ook niet na afloop. Praat u tussen de delen hardop met uw buur.

Programma

Motet

Heu mihi domine, motet van Heinrich Schütz (*Cantiones Sacrae* 1625).

In 1625 verschenen bij Georg Hoffmann in Freiburg de *Cantiones Sacrae* van Henrico Sagittario (Heinrich Schütz), magister van de Saksische Cappella, hoofdstad Dresden. Deze verzameling van 40 vierstemmige motetten op katholieke Latijnse teksten zijn een resultaat van (tien) jaren werken. Schütz, geboren in 1585, was 40 jaar toen deze bundel in druk verscheen.

Tien jaar eerder, in 1615 trad hij als 30-jarige in dienst van Saksische keurvorst Johann Georg I. Hij had aan het hof een algemene muziektak: de kerkmuziek en de hofmuziek. Het waren onveilige tijden. In 1618 brak de 30-jarige oorlog uit, moordend, brandend, verradend, vernietigend, enorme onveiligheid. De keurvorst trachtte neutraal te blijven, maar toen zijn landen geplunderd en in brand gestoken werden koos hij de zijde van protestanten – Lutheranen. De *Cantiones Sacrae* zijn in het katholieke Freiburg uitgegeven, aan de westkant van het Schwarzwald, ver van Dresden verwijderd.

De tekst is die van het responsorium na de vijfde schriftlezing in de Matinen van dodenofficie. De Metten zijn het gebedsuur van de vroege ochtend, om 6 uur als de dag begint. Deze heftige tekst komt uit Job 14: 1 t/m 6. In de nieuwe Bijbelvertaling (1953): 'De mens, uit een vrouw geboren, is kort van dagen en zat van onrust. Als een bloem ontluikt hij en verwelkt hij. Als een schaduw vliedt hij heen en houdt hij geen stand. En op zulk een mens vestigt Gij nog uw oog? Gij daagt mij voor U in het gericht? Komt ooit een reine uit het onreine?

Niet één! Indien zijn dagen vastgesteld zijn, het getal zijner maanden bij U bepaald is, Gij zijn grenzen (die hij niet zal overschrijden) gesteld hebt, wend dan Uw blik af van hem, opdat hij rust vinde (zodat hij als een dagloner behage scheppe in zijn dag).’

Dan volgt de tekst van het responsorium:

Heu mihi domine,	Wee mij, Heer,
quia peccavi nimis in vita mea.	Want ik heb zwaar gezondigd in mijn leven.
Quid faciam miser,	Wat kan ik doen, ik arme,
ubi fugiam,	waarheen kan ik vluchten,
nisi ad te, Deus meus?	dan tot U, mijn God?
Dum veneris in novissimo die,	Als u op de ‘jongste dag’ komt
miserere mei.	Heb dan genade met mij.

Missa Pro Defunctis à 5 (1580) Rolande Lassus

De bron voor deze mis is een koorboek uit 1589, gedrukt door Adamus Berg te München, waarin zes missen van Lassus zijn opgenomen. Vijf dateren uit de jaren 1575–78, deze Missa pro defunctis, als zesde, dateert uit 1580. Lassus was toen 48 jaar, hij woonde in München en was ‘wereldberoemd’. Hij leefde en werkte onder de bescherming van de hertogen van Wittelsbach aan het Beierse hof, eerst onder de oude, strenge en zoveel mogelijk neutrale hertog Albrecht V, die stierf in 1579, toen onder zijn zoon, de zeer Rooms georiënteerde hertog Wilhelm V. Ook Lassus moet veel last gehad hebben van de gevolgen van het Concilie van Trente. Trente lag binnen het (neutrale) territorium van de Wittelsbachers.

Toonkleuring is, als duidelijk is waaróm die kleuring wordt toegepast, een wezenskenmerk van de ‘hochberühmten Orlando di Lasso’ zoals hij in dit jaar 1580 genoemd werd door door keurvorst Christian I van Saksen/Dresden, die Lassus als opvolger van Scandelli naar Dresden trachtte te lokken. (Antonius Scandellus leidde de Dresdener Hofkapel sinds 1568 en voerde hem tot grote hoogte, zelfs zo dat hij in Schütz’ tijd nog geroemd werd. Scandellus stierf in 1580. Onwillekeurig vraag ik mij af of deze Missa pro defunctis behalve voor de dood van zijn eigen hertog Albrecht V in München niet ook ter nagedachtenis van Scandellus in Dresden opgevoerd is. Uit een handgeschreven notitie maken we op dat deze mis in ieder geval ook op 22 april 1580 is uitgevoerd.)

Introitus

Zesde modus: gebedshouding

Requiem aeternam dona eis Domine: et lux perpetua luceat. (psalm:) Te decet
hymnus deus in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem, exaudi orationem
meam, ad te omnis caro veniet. (herhaling van de introitus:) Requiem ...

Kyrie

Zesde modus: gebedshouding

Kyrie eleison / Christe eleison / Kyrie eleison

Motet

Verba mea, motet van Heinrich Schütz (*Cantiones Sacrae* 1625)

Verba mea audibus percipe, domine.	Neem mijn redenen ter ore, o Here,
In tellige clamorem meam.	Let op mijn verzuchting.
Intende voci orationis meae,	Sla acht op mijn hulpgeroep,
Rex meus et dux meus.	Mijn koning en mijn God.

Quoniam ad te clamabo, domine	Want tot u richt ik mijn gebed, Here
Mane exaudies vocem meam,	's morgens hoort Gij mijn stem
Mane astabo tibi et videbo	's morgens leg ik het u voor en zie uit.

NBG Nieuwe Vertaling. Ps. 5 verzen 2 t/m 4

Tractus

Achtste modus: alles omvattende

Absolve Domine animas omnium fidelium defunctorum
Ab omni vinculo delictorum.
Et gratia tua illis succurrente mereantur evadere iudicium ultionis.
Et lucis aeternae beatitudine perfrui.

Sequens

Bezingende de angst voor de 'jongste dag', de dag des oordeels, de Apocalyps.
Eerste modus: nuchter, mededeelzaam

Dies Irae is ontstaan in de 13de eeuw in kringen van Franciscaanse mystiek. In die Middeleeuwse sombere verwachting van de Wederkomst, het Einde der tijden en het Laatste Oordeel vinden we de hulpeloze mens tegenover de grote majesteitelijke Rechter.

1

Dies irae, dies illa,
Solvat saeculum in favilla:
Teste David cum Sybilla.

Quantus tremor est futurus,
Quando iudex est venturus,
Cuncta stricte discussurus!

Tuba mirum spargens sonum
Per sepulcra regionum,
Coget omnes ante thronum.

Mors stupebit et natura,
Cum resurget creatura,
Iudicanti responsura.

Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Unde mundus iudicetur.

Iudex ergo cum sedebit,
Quidquid latet apparebit:
Nil inultum remanebit.

2

Quid sum miser tunc dicturus
Quem patronum rogaturus
Cum vix iustus sit securus

Rex tremendae majestatis
Qui salvandos salvas gratis
Salva me, fons pietatis.

Recordare Jesu pie,
Quod sum causa tuae viae:
Ne me perdas illa die.

Quaerens me, sedisti lassus
Redemisti crucem passus;
Tantus labor non sit cassus.

Dag des oordeels, dag des Heren
Alles zal tot as verteren
Naar Sibyll' en David leren

Dag van schrik, die aan zal breken
Als de Rechter recht zal spreken
En het kwaad op aarde wreken

De bazuinen zullen schallen
Door het dodenrijk en allen
Voor de troon terneer doen vallen

Dood en schepping zullen beven
Als de mens verrijst ten leven
Als hij rekenschap moet geven.

En dan wordt het boek gelezen
En de wereld wacht vol vrezen
Hoe het vonnis wordt gewezen

Is de Rechter dan gezeten
Dan zal hij 't verborgne weten
Alle straf wordt toegemeten.

Waar moet ik dan van gewagen?
Welke helper moet ik vragen?
Niemand kan Uw oordeel dragen.

Koning in verschrikking tronend
En toch mild de schuld verschonend
Red mij, mij Uw trouw betonend

Jezus, heb toch medelijden
Denk, hoe Gij voor mij moest lijden
Sta mij op die dag ter zijde.

Die, mij zoekend, zijt gebonden
Mij verlost hebt van mijn zonden
Zijn dan tevergeefs uw wonden?

Iuste iudex ultionis
Donum fac remissionis
Ante diem rationis

Grote Rechter van de wrake
Laat mij Uw vergeving smaken
Voor Gij 't vonnis op zult maken.

Ingemisco tamquam reus:
Culpa rubet vultus meus:
Supplicanti parce, Deus.

Schuldig ben ik aan het kwade
Rood van schaamte om mijn daden
God, ik smEEK U, schenk genade.

3

Qui Mariam* absolvisti,
Et latronem exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti

Die Maria hebt vergeven
En de moord'naar schonk het leven
mij ook hebt Gij hoop gegeven.

Preces meae non sunt dignae:
Sed tu bonus fac benigne,
Ne perenni cremer igne.

Houd mij mijn gebed ten goede
Wil, getrouwe, voor het woeden
Van het helse vuur mij hoeden.

Inter oves locum praesta
Et ab haedis me sequestra
Statuens in parte dextra.

Wil mij met uw schapen weiden
En mij van de bokken scheiden
Mij ter rechter zijde leiden.

Confutatis maladictis,
Flammis acribus addictis:
Voca me cum benedictis

Gaan de zondaars eens verloren
Is hun 't helse vuur beschoren
Roep mij uit als uitverkoren.

Oro supplex et acclinis
Cor contritum quasi cinis
Gere curam mei finis.

Hoor ik roep in angstig klagen
't Hart verbrijzeld en verslagen
Red mij op die dag der dagen.

* Maria Magdalena *Te zingen vertaling: Schulte Nordholt (LdK 278)*

Sanctus

Modus neutraal: harmonische experimenten

Sanctus Sanctus Sanctus
Dominus Deus Sabaoth
Pleni sunt coeli
Hosanna in excelsis
Benedictus qui venit
Hosanna in excelsis

Agnus Dei

Het Agnus Dei bestaat uit drie korte delen, alle drie geïntoneerd. In het Graduale Romanum ontbreekt de modusaanduiding, evenals bij het Sanctus. Hier is sprake van aeolisch, zoals benoemd door Glareanus in 1547 in zijn *Dodecachordon*. Hiervoor hadden de monniken van Solesmes geen nummer want ook zij wisten wel dat dit Agnus Dei ouder is dan de invoering van de modi ionisch en aeolisch (namelijk ouder dan 1547). We hebben hier te maken met muziek in ‘a-klein’, dat anders van karakter is dan de andere delen van deze mis.

Agnus dei qui tollis peccata mundi: dona eis requiem
Agnus dei qui tollis peccata mundi: dona eis requiem
Agnus dei qui tollis peccata mundi: dona eis requiem sempiternam

Communio

Achtste modus: alles omvattende, hier vooral ‘Licht’.

Lux aeterna luceat eis, Domine.
Cum sanctis tuis in aeternum quia pius es.
Requiem aeternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis
Cum sanctis tuis in aeternum quia pius es.

Motet

Selig sind die Toten, motet van Heinrich Schütz (*Geistliche Chormusik* 1648)

Selig sind die Toten
die in dem Herren sterben,
von nun an.
Ja, der Geist spricht:
Sie ruhen von ihrer Arbeit
Und ihre Werke folgen ihnen nach.

Uitvoerenden:

Sopraan	Helbertijn Krudop Anne Eringa
Alt	Regina Willemsen
Tenor	Joppe Polman van Beusekom Joep van Brederode (ook altviool)
Bas	Hessel Castricum Pieter-Jan Aartsen
Magister	Henk van Benthem

De Syndics' Chapel is een ensemble dat zich concentreert op de laat Renaissance- en Vroeg Barokmuziek. Deze kerk is oorspronkelijk een lakenhal. De staalmeesters keurden de wol en verleenden syndicaten.

Het volgende 'muzikale uur' is op zaterdag 23 Mei en betreft muziek voor Pinksteren